

Tarihsel Kırılmalar Salgın Krizleri

Halil elik

03.05.2020

Geçtiğimiz yılın sonlarından bugüne değin bir virüs, tüm yerküreyi sarsıyor. Eski tarihlerde salgın hastalıklara neden olan virüsler gibi, o dönemlerin ulaşım kanalları olan deniz ve kara yollarının yanı sıra ve onlardan farklı şekilde, günümüzün revaçta ulaşım yöntemi olan hava yoluyla ve “jet hızıyla” yayılan Covid-19’un yol açtığı Korona Krizi yeni bir tarihsel kırılmanın güçlü sinyallerini veriyor. Salgın hastalıklar tarih boyunca siyasi, ekonomik ve sosyal gidişatı direkt etkilemiştir. Covid-19 virüsü kaynaklı Korona Krizi’nin de tarihin akışına benzer bir etkide bulunması kaçınılmazdır. Bu kaçınılmaz durumun boyutlarını, kapitalizmin ve küreselleşmenin geldiği nokta, devletlerin yer yer ciddi gerilimlere evrilen rekabetleri gibi gerçeklikleri akılda tutarak, çok da uzak olmayan bir gelecekte görmemiz muhtemel.

Tarih boyunca yaşanan salgın hastalıkların da iktidarların değişmesinden üretim ilişkilerinin farklılaşmasına, kültürel alt-üst oluşlar ve yeni sanat eserlerinin ortaya çıkmasından keşiflere dek dönüm noktalarındaki izleri son derece belirgin. Genellikle de bu dönüm noktalarında veba salgınlarının etkili olduğu görülüyor.

M.Ö. 14. yüzyılda Hitit Uygarlığı döneminde, 20 yıl süren ve dönemin Hitit Kralı 1. Şuppililuma’nın ölümüne yol açan, tarihsel etkisi de sınırlı olan veba salgını sonrası kayıtlara geçen ilk büyük salgın, Atina Vebası. M.Ö. 430’da Atina ve Sparta arasındaki Peloponez Savaşı sırasında ortaya çıkan veba sonucu, 100 bin kişi yaşamını yitirdi. Savaştan kaçanların yarattığı nüfus yoğunluğu salgının da yayılmasına yol açarken Sparta karşısında yenilgiye uğrayan Atina’da nüfusun azalması, kısmi reformları getirdi. Bunların en belirgin olanı ise bireylerin “vatandaş” sayılabilmesi için, ebeveyninin her ikisinin de Atina “vatandaş” olması şartının kaldırılmasıydı.

Antonine Vebası olarak bilinen ve M.S. 165-180 yılları arasında gerçekleşen salgının nedeni de bir savaştı. 5 milyon insanın yaşamını yitirmesine sebep olan veba, Part İmparatorluğu ile yapılan savaştan dönen Roma askerleri tarafından taşınmış ve İtalya’dan Mısır’a uzanan geniş bir coğrafyayı etkilemişti. Salgının bir sonucu olarak Roma İmparatorluğu’nda iktidar savaşları yaşanırken Hristiyanlık güç kazanmaya başlamıştı. Diğer taraftan ordusu veba nedeniyle ağır kayıplar veren ve dış tehditlere açık hale gelen Roma İmparatorluğu, “düşman” Cermen toplulukları ile işbirliği yapmak zorunda kaldı. Bu süreç sonunda imparatorluk “Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu” adını aldı.

Roma İmparatorluğu'nda Antonine Vebası ile görünür hale gelen Hristiyanlık, bir başka veba salgını ile devlet yapısı içinde hakimiyetini artırdı. 250-270 yılları arasında görülen Kıbrıs Vebası sırasında misyonerler tarafından yayılan Hristiyanlık, zamanla devletin resmi dini oldu. Ancak bir başka veba salgını Roma İmparatorluğu'nun birleşmesi ihtimalini ortadan kaldırmıştır. 541-750 yılları arasındaki Jüstinyen Vebası olarak bilinen salgında farklı kaynaklara göre 30 ila 100 milyon arasında kişi yaşamını yitirdi. Salgının imparatorluğa siyasi sonucu ise Doğu Afrika ve Ortadoğu'daki toprakların Müslümanların eline geçmesi oldu.

Dünya tarihi boyunca görülen salgın hastalıklar içinde belki de en belirleyici olanı ise Kara Veba ya da Kara Ölüm olarak bilinen salgındı. 1330'larda, şimdi yaşadığımız Korona Krizi gibi Çin'de başlayan ve Avrupa'ya 1346'da ulaşan salgında 150 milyon insan yaşamını yitirdi. Salgın 1480'lere kadar Avrupa'yı kasıp kavurdu ve nüfusunun yarısının yok olmasına neden oldu. Önemli bir tarihsel kırılmaya yol açan Kara Veba'nın yaşandığı yıllarda Avrupa'da şehir devletlerin varlığı söz konusuydu, ancak salgın sonrası şehir devletleri ortadan kalkmaya başladı. Kara Veba sonucu yaşamını yitirenlerin önemli bir kısmının emeğiyle yaşamını sürdürmeye çalışan nüfus olması, "işgücü" açığını ortaya çıkarırken emeğin "değer" kazanmasını ve ücretlendirilmesini beraberinde getirdi. Feodal sistemde taşları yerinden oynatan "işgücü" kaybı, emeği ile yaşamını sürdüren köylülerin de "efendilere karşı" elini güçlendirecekti. Bu anlamda güçlerinin farkına varan köylüler, İngiltere'de devletin salgını bahane ederek yeni vergiler almak istemesi sonrası 1381 köylü isyanlarını başlattılar.

Salgın sonucu ekilebilir arazi sayısının azalması nedeniyle tarıma dayalı ekonomi, yerini ticaret burjuvazisinin gelişimine bıraktı. Akdeniz'in Atlantik Okyanusu'na açılan limanlarını kendilerine merkez alan Avrupa ticaret burjuvazisi, salgın sonrası azalan "işgücünü" köle ticareti ile kapatmaya yönelirken siyaset literatürüne de sömürgecilik kavramını sokuyordu. Bu durum, aynı zamanda sonraki yüzyıllarda Avrupa'nın dünya siyaseti ve ekonomisinde hegemon bir güç olmasını sağladı. Avrupa'da ileride giderek gelişen ulus-devlet fikri, gelişmiş ordu ihtiyacını da ortaya çıkardı.

Kara Veba'nın toplumsal anlamda bir diğer sonucu ise Katolik Kilisesi'nin telkinleriyle salgının müsebbibi olarak görülen Yahudiler, Çingene'ler ve "cadı" olarak tanımlanan kadınlara yönelik ırkçı ve cinskrımcı saldırılardı. Daha sonra, mizojini ve özellikle ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla beraber milliyetçiliğin temellenmesini sağlayan bu hareketler sonucu

kadınlara yönelik katliamlar yaşanırken, katledilmekten kaçan Yahudiler Doğu Avrupa’da Polonya ve Rusya’ya yerleşti. Kara Veba nedeniyle “tedavi merkezi” olarak görülen kiliselerde bizzat din insanlarının salgından ölmesi ile otoritesi sarsılan Katolik Kilisesi’nin, bu ırkçı ve kadın düşmanı telkininin Kilise’ye “olumlu” etkisi ise kısa süreli oldu. Protestanlık mezhebinin ortaya çıkışı, Katolik Kilise’nin Avrupa’daki merkezi otoritesini ortadan kaldırdı.

Yirminci yüzyılın başlarında yaşanan bir diğer küresel salgınsa İspanyol Gribi’ydi. 1918 yılının Nisan ayında ABD’de muhtemelen bir askeri birlikte ortaya çıkan salgına İspanyol Gribi denmesinin nedeni ise virüsün ilk kez İspanya’da ortaya çıkmasıyla değil devletlerin savaş ve sansür politikalarıyla ilgili. Birinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllarda ortaya çıkan salgına dair ilk haberler savaşa katılmayan, dolayısıyla savaş nedeniyle basına sansür uygulanmayan İspanya’da yayımlandı. İki dalga halinde yaklaşık iki yıl süren bu küresel salgın nedeniyle yaklaşık 500 milyon insan enfekte olurken 50 milyon kadar insan da yaşamını yitirdi. İspanyol Gribi’nin, savaşın bitmesi başta olmak üzere bir dizi politik, sosyal ve ekonomik sonucu oldu. Kara Veba’da olduğu gibi salgında yaşamını yitirenlerin ağırlıkla ezilenler olması nedeniyle aktif “işgücü” büyük oranda yok oldu. Bu durum, dünyada işçi hareketlerinin yükselmesini sağladı. İspanyol Gribi nedeniyle sağlık ve sosyal güvenlik talepleri ise Hindistan’da bir başka toplumsal hareketliliği doğurdu. Salgında, yaklaşık 18 milyon gibi bir rakamla, en çok insanın yaşamını yitirdiği Hindistan o dönemler bir İngiltere sömürgesiydi. Cepheden dönen sömürge askerlerinin yol açtığı salgın tehdidine karşı “sağlık güvencesi” taleplerine kulaklarını tıkayan İngiltere, savaş döneminde başlattığı ve olağanüstü hal uygulamaları içeren Rowlatt Yasaları’nı tekrar güncelledi. Hindistan’da bu uygulama karşısında tepki olarak sokağa çıkanlara İngiltere’nin yanıtı en ez 400 insanın yaşamını yitirdiği, 13 Nisan 1919’daki Amritsar Katliamı oldu. Ancak bu katliam, Hindistan’daki bağımsızlık hareketinin önünün açılmasına ve “üzerinde güneş batmayan imparatorluk” denilen İngiltere’nin sömürge coğrafyalarındaki egemenliğinin giderek sonlanmasına yol açtı.

Dördüncü ayını geride bırakmak üzere olduğumuz ve iktisadi yıkım bazında 1929 Buhranı ile kıyaslanan Korona Krizi’nin yol açacağı tarihsel kırılmanın sosyal, ekonomik ve politik etkilerinin Kara Veba’dan da İspanyol Gribi’nden de geri kalır yanlarının olmayacağını şimdiden söyleyebiliriz. Korona Krizi sonrası sıklıkla tekrarlanan “Artık hiçbirşey eskisi

gibi olmayacak” öngörüsünün olumlu ya da olumsuz olası sonuçları, kuşkusuz bu etkiler dahilinde.

Dünya tarihi boyunca kısa vadede büyük toplumsal yıkımlara neden olan salgın hastalıklar ya da küresel salgınların uzun vadedeki etkileri, tarihsel örnekler bağlamında önümüzde duruyor. Korona Krizi’nin yol açacağı olası sonuçlara dair fikir üretmek için de yaşanan duruma olabildiğince geniş bir açıdan bakmak gerek. Bu geniş açıda, küresel ekonominin ağır tahribatından bazı devletlerin yıkılabileceği ya da yenilerinin ortaya çıkabileceği olasılığına, politik dengelerdeki alt-üst oluştan yeni sınıf tanımlamalarına dek birçok pencere yer alıyor.

Anarşist Kütüphane

Halil Çelik
Tarihsel Kırılmalar Salgın Krizleri
03.05.2020

Meydan Gazetesi

tr.anarchistlibraries.net